

9.Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Geleneksel Halk Oyunları Konu Anlatımı

ORTA OYUNU. Geleneksel Türk tiyatrosunun birçok bakımdan karagöze benzeyen ama canlı oyuncularla oynayan bir türü de orta oyunudur. Seyircilerin çevrelediği boş, meydanlık bir alanda oynandığı için bu ismi almıştır. Orta oyunu kesin biçimini ve orta oyunu adını 19. yüzyılda almıştır. Orta oyununun da yazılı bir metni yoktur. Ana çizgileri bilinen bir konu ele alınarak oyuncuların doğaçlama, yani tuluat yoluyla geliştirdikleri olaylar dizisi, oyun kişileriyle sahneye getirilir. Orta oyununda Karagöz'ün karşılığı Kavuklu, Hacıvat'ın karşılığı ise Pişekâr'dır. Diğer oyun kişileri, gölge oyunundaki kişilerle büyük benzerlik gösteren kalıplaşmış tiplerdir.

Orta Oyununun Bölümleri. Orta oyunu, Karagöz'de olduğu gibi dört bölümden oluşur. Bu bölümler giriş, tekerleme, fasıl ve bitiş şeklinde sıralanır.

Giriş (Öndeyiş). Bu bölümde, Pişekâr müzik eşliğinde ortaya çıkar ve oyuncuları selâmlar. Oynanacak oyunu takdim eder ve oyunu başlatır.

Söyleşme (tekerleme). Önce Pişekâr ile Kavuklu arasında kısa birer konuşma olur. Sonra olmayacak şeyler gerçekmiş gibi anlatılır.

Fasıl. Asıl oyunun ortaya konduğu bölümdür. Bu bölümde Pişekâr ve Kavuklu dan başka Laz, Ermeni, Arnavut, Rum, Balama, Frenk, Fransız gibi tipler kendi şiveleriyle konuşturulur. Bunların konuşmaları ve kıyafetleri komedi unsuru oluşturur.

Bitiş. Pişekâr, Kavuklu ile kısa bir konuşma daha yapar. Sonra oyunun bittiğini ilan eder. Seyircilerden “Her ne kadar sürç-i lisan ettikse affola.” diyerek özür diler. Bir sonraki oyunun adını ve yerini bildirir.

MEDDAH. Tek kişi tarafından oynanan bir halk tiyatrosudur. Son devrin meddahları kahvehanelerde yüksekçe bir yere oturup anlatırlardı. Bunlar halk arasında dolaşan veya yazılı edebiyattan alınma yahut kendilerinin zemin ve zamana uygun olarak uydurdukları hikâyeleri, kahramanlarının şivelerini taklit ederek türlü jest ve mimiklerle anlatırlardı. Meddah, bir tiyatro eserindeki bütün şahısları kendisinde birleştirmiş bir aktör durumundadır. Meddah, olayları temsil ederken seyircilerin rahatça

görebileceği yüksek bir yere oturur. Bir eline mendil (makreme), bir eline de sopa (değnek) alır. Mendili değişik tipteki kişilerin kıyafetini göstermek ve ağzını kapatarak seslerini taklit etmek, değişik başlıklar yapmak için kullanır. Sopadan da oyunu başlatmak, seyirciyi susturmak, değişik sesler çıkarmak ve saz, süpürge, tüfek, at gibi varlıkları canlandırmak için yararlanır. Meddah oyunu, genellikle kahvehane, meydan gibi halkın topluca bulunduğu yerlerde oynanırdı. Her kesimden insan bu oyuna ilgi gösterirdi. Saray halkını eğlendirmek için görevlendirilen meddahlar da vardı. Meddah, çeşitli kişisel ilişkilerin taklit yoluyla canlandırılması, senaryoların orada bulunan seyirciye göre, doğaçlama olarak geliştirilmesi açısından hikâyecilerden ayrılarak bir oyuncu kimliği kazanır.

KÖY SEYİRLİK OYUNU. Bu oyunlar tarih boyunca göçlerden, çeşitli kültürlerden ve birikimlerden etkilenmiştir. Oynandığı toplumun kültür düzeyine, zaman ve geleneğe bağlı olarak şekillenmiştir. Köy tiyatrosu, karagöz ve orta oyunundan daha eskiye dayanır. Köylülerin uzun kış aylarında düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için düzenledikleri basit, temsili oyunlardır. Köy seyirlik oyunları sözlü geleneğe bağlıdır ve anonimdir. Oyunun içeriği ve yapısı yörelere göre farklılık gösterebilir. Köyde gençler ve orta yaşlılar tarafından canlandırılır. Çocuklardan ihtiyarlara kadar her yaşta köylüler de bu oyunların seyircileridir. Oyunlarda gerekli görülürse çok basit bir dekor görevi veren malzemelerden, duruma göre basit kostümlerden ve makyajdan da yararlanır. Oyunlar kapalı veya açık yerlerde oynanır. Canlandırılan olayın konusu genellikle köy yaşamıyla ilgili bolluk, yoksulluk, kıskançlık ve sevgidir. Seyirlik oyunları iki ana gruba ayırabiliriz:

Ritüel Nitelikli Oyunlar. Belirli bir takvimi olan işlevsel oyunlar. Ritüel kökenli oyunlarda şenlik, büyü, bolluk ve bereket motifleri iç içedir. Taklit, eylem ve toplu katılma doğaya karşı korunmadır. Bu tür oyunlar eski-yeni, iyi-kötü, bolluk-kıtlık, yaz-kış, ak-kara, güçlü-zayıf gibi çatışmalar üzerine kurulur.

Eğlence Amaçlı Oyunlar. Evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlardır. Eğlence amaçlı oyunlarda topluluğu eğlendirmek amacı güdülür. Oyunlarda toplumun eksik yönleri ele alınır, bozuk kişilikler alaya alınır. Kelime oyunlarından yola çıkılarak espriler yaratılır. Ahlaki bir sonuca varma aranır.

MODERN TÜRK TİYATROSU. Modern Türk tiyatrosu, dünyadaki diğer modern tiyatrolar gibi büyük ölçüde Batı tiyatrosunun etkisinde şekillenmiş ve gelişmiştir. Günümüzde hem Türkiye’de hem de dünyada tiyatro ve drama denince akla gelen sahne sanatı; metin, sahne, dekor, bina, dramatik örgünün nitelikleri, eserin sahnelenmesi vb. bakımlardan Batı tiyatrosundan esinlenerek oluşturulmuş ya da Batı tiyatrosundan aynen alınmıştır. Modern Türk tiyatrosunun ilk eserleri Tanzimat Dönemi’nde yazılmış, yayımlanmış ve oynanmıştır. İbrahim Şinasi’nin “Tercüman-ı Ahval” gazetesinde 1859’da parça parça yayımlanan Şair Evlenmesi isimli eseri ilk yerli tiyatro denemesidir. Teodor Kasap, Direktör Ali Bey, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Recaizade Mahmut

Ekrem, Ebuzziya Tevfik, Muallim Naci Tanzimat Dönemi'ndeki diğer oyun yazarlarıdır. Bu dönemde Ahmet Vefik Paşa, gerek Moliere'den yaptığı çeviri ve uyarlamalar gerekse Bursa'da vali iken yaptırdığı tiyatro binasıyla ülkemizde tiyatro sanatının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Tanzimat Dönemi'nin en önemli tiyatro toplulukları Osmanlı Tiyatrosu, Asya Kumpanyası, Gedik Paşa Tiyatrosu ve Şark Tiyatrosu'dur. Güllü Agop'un yönetimindeki Osmanlı Tiyatrosu'nda 1870-1880 arasında Türkçe oyunlar oynanmıştır. Anayasanın yürürlükten kaldırıldığı 1878 ile II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 arasında Türk tiyatrosunda önemli bir gelişme olmamış; 1908-1923 arasında ise halkın siyasal coşkusuna denk düşen oyunlarla tiyatrolar adeta miting alanlarına dönmüştür. Oyunların marşlarla başlayıp söylevlerle son bulduğu bu dönemde tiyatroya ilişkin bütün yapısal sorunlar devam etmiştir. Günümüz İstanbul Şehir Tiyatrolarının temelini oluşturan Darülbeyti, 1914'te okul olarak kurulmuş; 1920'de Darülbeyti tarafından sahnelenen bir oyunda rol alan Afife Jale, sahneye çıkan ilk Müslüman Türk kadını olarak tarihe geçmiştir. Bu dönemde Ahmet Nuri Sekizinci ve Musahipzade Celal, oyun yazarlığını başlı başına bir uğraş olarak benimsemiştir. Batılı anlamda Türk tiyatrosunun kurucusunun Muhsin Ertuğrul (1892-1979) olduğu kabul edilmektedir. Cumhuriyet'in ilanından günümüze dek Türk tiyatrosunda önemli gelişmeler yaşanmış, birçok kentte yeni ve modern tiyatro binaları yapılmış, Devlet ve Şehir Tiyatrolarının yanı sıra pek çok özel tiyatro kurulmuş, tiyatro sanatının en doğru biçimde öğretilmesi için konservatuvarlarda tiyatro ve sahne sanatları bölümleri açılmıştır. Bu süreçte pek çok oyuncu, yazar ve yönetmen yetişmiştir. Cumhuriyet Dönemi oyun yazarlarının birkaçının isimleri şöyle sıralanabilir: Aka Gündüz, Faruk Nafiz Çamlıbel, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Kutsi Tecer, Cevat Fehmi Başkut, Aziz Nesin, Haldun Taner, Necip Fazıl Kısakürek, Tarık Buğra, Sabahattin Kudret Aksal, Recep Bilginer, Güngör Dilmen, Orhan Asena, Turan Ofazoğlu, Sermet Çağan, Necati Cumalı, Oktay Arayıcı, Vasıf Öngören, Melih Cevdet Anday, Başar Sabuncu, Dinçer Sümer, Turgut Özakman, Refik Erduran, Tuncer Cücenioğlu, Murathan Mungan, Ülkü Ayvaz, Ferhan Şensoy, Mehmet Baydur.